

SUUNVUORO



Vuosi 2001 on suomen kielen tutkimuksen juhluvuosi: maaliskuun 14. päivänä on kulunut 150 vuotta siitä, kun ala sai ensimmäisen professorinsa. Vaikka yliopistossa oli ollut suomen kielen lehtoraatti jo vuodesta 1828, vasta Matias Aleksanteri Castrénin nimitys professorin virkaan merkitsi orastavalle suomen kielen tieteelliselle tutkimukselle ratkaisevaa hyppäystä akateemiseksi oppiaineeksi.

Castrénin ura jäi lyhyeksi, mutta uupumattomana tutkimusmatkailijana hän ehti luoda vahvan pohjan uralistiikalle ja altaistiikalle. Hänen seuraajansa Lönnrot, Ahlqvist, Genetz ja etenkin Setälä viitoittivat fennistiikan suunnan pitkälti yli 1900-luvun puolivälin.

Syyt professuurin perustamiseen olivat käytännölliset: yliopistosta valmistuville virkamiehille oli opetettava maan enemmistön kieltä. Suomen kielen harrastajat taas halusivat kehittää suomesta täysimittaisen sivistyskielen, ja tämä ohjasi myös tutkimusta: Lönnrot keskittyi sanakirjatyöhön, Ahlqvistin aikana huomio kohdistui murteisiin, joista haettiin tukea kirjakielen vakiinnuttamiseen. Setälän kiteyttämä sanakirjaohjelma vuodelta 1896 naulitsi lopullisesti tieteenalan tavoitteet.

Päämäärien kiteytyessä tutkimusalue kapeni ja keskittyi: alkuperäisestä professuurista irtautui ensin omaksi oppiaineekseen suomalais-ugrilainen kielentutkimus, ja 1900-luvun alkupuolella sitä seurasivat kansanrunoudentutkimus, kansatiede, kotimainen kirjallisuus ja itämerensuomalaiset kielet.

Eron jälkeenkin suomen kieli säilytti yhteytensä muihin kansallisiin tieteisiin, ennen muuta siksi, että valtaosa opiskelijoista yhdisti ne omassa tutkinnossaan. Vasta tutkintorakenteen muutos 1970-luvulla katkoi nämä siteet. Samoihin aikoihin fennistiikka alkoi irtautua filologisesta perinteestään ja muuttua yhä selvemmin lingvistiseksi. Muutosprosessi ei ole ollut yhtenäinen, päinvastoin: kun vanhan tradition koossa pitävä — monien mielestä kahlitsevakin — vetovoima heikkeni, tutkimus etsiytyi eri suuntiin. Kehityksen positiiviset vaikutukset ovat ilmeiset, ja näkökulmien avartuessa kielestä hahmottava kokonaiskuva on entistä monipuolisempi ja värikkäämpi. Fennistiikan pirstoutumisesta tuskin on vaaraa, sillä on vaikea uskoa erikoistumisen vievän niin pitkälle, että alan sisäinen vuoropuhelu tyrehtyisi.

On kuitenkin mahdollista, että suomen kielestä lohkeaa edelleen entistä spesifisempiä tutkimusaloja, jotka saavat akateemisen statuksen. Ensimmäisiä esimerkkejä ovat olleet nimistöntutkimus ja suomen opettaminen toisena kielenä, ja ne tuskin jäävät ainoiksi. Kysymys ei ole pelkästään fennistiikan sisäisestä kehityksestä ja perinteisen tutkimusalueen jakautumisesta vaan toivottavasti myös siitä, että eri tieteenalojen kohtaaminen vakiinnuttaa uusia tutkimusasetelmia.

Nykypäivän fennistiikka on saanut silmänsä auki. Se joutuu tasapainoilemaan kansainvälisen lingvistiikan ja suomalaisen yhteiskunnan odotuksista syntyvässä ristipaineessa, mutta kummallekin suunnalle sillä on aikaisempaa enemmän annettavaa. Uhanalaiseksi näyttäisi ehkä yllättäen joutuvan 1800-luvulta alkanut filologinen tutkimusperinne. Uhka tuskin on todellinen, päinvastoin: tekninen kehitys ja kielitieteen uudet suuntaukset tarjoavat houkuttelevia mahdollisuuksia sen uudentamiseen.

PENTTI LEINO